

مفاهیم مدیریت بحران و پدافند غیرعامل

بحران

بحران در واقع شرایط غیرعادی در زندگی انسان است که در اثر برخی وقایع طبیعی یا غیرطبیعی ایجاد می شود .

بحران دو ویژگی مهم دارد ، یکی آنکه در شرایط بحران ، جان و مال انسانها با خطر مواجه می شود و دیگر اینکه برای مهار شرایط بحرانی و بازگشت به شرایط پایدار، نیاز به اقدامات فوری و اضطراری است.

منشاء حوادث طبیعی، فرایندهای طبیعی طبیعت است از جمله در وقوع روز و شب، بارندگی، زلزله، جریان آب در رودخانه ها، سیل، خشکسالی و

بدیهی است حوادث طبیعی جزء فرآیندهای معمول طبیعت بوده و برای پایداری زمین و طبیعت ضروری اند ، بعلاوه امکان پیشگیری یا ممانعت از وقوع آنها وجود نداشته و دخالت غیرآگانه انسان در برخی موارد آن باعث حوادث دیگر خواهد شد .

همچنین برخی حوادث انسان ساخت یا غیرطبیعی نیز برای ادامه زندگی بشر ضروری شده و گریزی از آنها نیست .

لکن نکته مهم آن است که :

۱- ما باید چنان خود را آماده کرده و زندگی را تنظیم نمائیم که مانند سرد و گرم شدن هوا در طول سال یا موارد مشابه آنها، با حوادثی مانند زلزله ، سیل وبرخورد کرده، با آنها همزیستی داشته باشیم. بویژه آنکه در نقطه ای مستعد از لحاظ جغرافیایی زندگی می کنیم که اکثر حوادث منتهی به بحران در آن رخ می دهد .

۲- حوادث انسان ساز را با توجه کامل به کلیه جوانب و لوازم آن دنبال کنیم که نه تنها باعث ایجاد بحران مضاعف ناشی از آن نشویم بلکه خود آن موضوع ، منشاء بحران ویژه ای نباشد مثل ساخت یک سد با لحاظ تاثیر آن بر اکوسیستم، پایین دست و

۳- در شرایط خاص ، تدابیر ویژه و ایمن ساز را برای نقاط مهم ، تاسیسات مهم و موارد مهم لحاظ نمائیم مثل آنکه در ساخت یک نیروگاه هسته ای یا کارخانه مواد شیمیائی ، امنیت لازم را در انتشار مواد خطرناک و تدابیر لازم را در دفع مواد زائد آن ملاحظه نمائیم.

پس می توانیم چنین جمع بندی کنیم که بحران شرایطی است ناشی از حوادث طبیعی یا غیرطبیعی که بر اثر عدم پیشگیری یا آمادگی ما ایجاد می شود و البته دو ویژگی مهم گفته شده را هم داراست .

مدیریت بحران

حال که دانستیم بحران چیست و چگونه ایجاد می شود ، به این نتیجه می رسیم که برخی از حوادث بحران ساز را می توان پیشگیری کرد یا زمینه های وقوع آنها را از بین برد؛ از جمله جنگ ، سیل در برخی موارد ، رانش در برخی موارد ، نشت مواد رادیواکتیو با تدابیر لازم و، اما برخی را هم نمی توان مانع شد مثل زلزله ، خشکسالی ، تأثیر ساخت سد بر اکوسیستم طبیعی منطقه ، تأثیر قطع بی رویه درختان یک جنگل در وقوع سیل و

بنابر این لازم است برای جلوگیری از ایجاد شرایط بحران ، آنچه می شود پیشگیری کنیم؛ و آنچه نمی توانیم مانع وقوعش شویم، درمقابل آن آمادگی ایجاد نمائیم تا در صورت وقوع حادثه، کمترین خسارت جانی و مالی را تحمل کرده و تا حد ممکن وارد شرایط بحرانی نشویم .

در هر حال اگر به علت عدم آمادگی لازم یا وقوع حادثه فراتر از آمادگی مورد نظرما، دچار حالت بحرانی شدیم، بدیهی است باید با همان آمادگی ایجاد شده سعی در مقابله و مهار شرایط بحرانی نموده ضمن جلوگیری از بحران های فزاینده ، خسارت های ناشی از حادثه را به حداقل رسانده و البته پس از طی دوره مهار بحران ، شرایط را به حالت پایدار ، حالت قبل از بحران یا حتی در شرایطی بهتر از قبل برسانیم .

ضمن مطالب فوق مشخص شد که در مقابل حوادث ۴ اقدام اساسی می توان یا باید انجام داد :

- ۱- پیشگیری برای بحران هایی که می توان از وقوع آنها جلوگیری کرد .
- ۲- ایجاد آمادگی درمقابل بحران هایی که نمی توان مانع وقوع آنها شد لکن می توان آسیب و خسارات ناشی از آنها را با تمهیدات مناسب و بموقع به حداقل رساند و در سریعترین زمان و با کمترین هزینه به حالت پایدار برگشت .

۳- هدایت و کنترل در زمان وقوع بحران های پیش بینی شده یا نشده با آمادگی یا بدون آن

- ۴- بازسازی خسارت ها و بازگردان شرایط به حالت پایدار ، قبل از وقوع بحران یا بهتر از قبل
- چهار مرحله فوق ، مدیریت جامع بحران است و ناگفته پیداست که موفقیت همه آنها بر چهار اصل اساسی برنامه ریزی ، سازماندهی ، هدایت و کنترل استوار می باشد .

پدافند غیر عامل

از بین حوادث غیر طبیعی ، جنگ و تهدیدهای امنیتی ، مقوله ای است که اقدامات مدیریتی متناظر آن را پدافند غیر عامل می گویند .

پدافند یک اصطلاح نظامی و به معنای دفاع بوده و در مقابل آفند به معنای حمله یا تهاجم بکار می رود .

پدافند یا همان دفاع به دو نوع و حالت امکانپذیر است :

۱- بصورت عامل یعنی با استفاده از سلاح و جنگ افزار مثل موشک ها ، تانک ها ، توپ ها ، هواپیماها و سربازان مسلح.

۲- بصورت غیر عامل یعنی بدون استفاده از سلاح.

در واقع پدافند غیر عامل کلیه تمهیدات ممکن را به شکل ها و روش های مختلف مد نظر قرار میدهد تا بدان وسیله و در صورت اقدام آفندی دشمن (بمب ، موشک ، خرابکاری ، ترور و...) آسیب پذیری نیروی انسانی و مستحذات حیاتی ، حساس و مهم کشور تا حد امکان کاهش یافته و به تبع آن ، فعالیت ها و خدمات زیربنایی ، تامین نیازهای حیاتی و تداوم اداره کشور با وقفه مواجه نشود و اگر شد در سریعترین زمان و با کمترین هزینه دوباره به جریان برگردد .

پدافند غیر عامل از دیدگاه نظامی دارای ۲۴ اصل است از جمله اختفاء، استتار، فریب، پوشش، ایجاد سازه های امن و مقاوم سازی، پراکندگی، موانع، پناهگاه و جان پناه، آمایش، مکانیابی و

اصول فوق در واقع اصول اولیه پدافند غیر عامل بوده و در حال حاضر نیز بعنوان پایه اقدامات پدافند غیر عامل در هر سازه ، سیستم یا مجموعه ای محسوب می شود ولی با لحاظ این نکته مهم که کاربرد این اصول در موارد مختلف بسیار متفاوت بوده و در شرایطی بسیار پیچیده و مشکل است .

با یک مثال ساده موضوع روشن تر خواهد شد : مثلاً بکارگیری اصل اختفاء یا استتار در خصوص یک سد بزرگ با دریاچه ای عظیم پشت آن در مقابل سنجنده های قدرتمند موجود چندان منطقی ، مفید و معقول به نظر نمی رسد ولی همین اصول برای مخفی کردن محل دقیق برخی تجهیزات و تاسیسات جانبی سد می تواند مفید باشد و در مورد خود سد نیز اصل مهم مکانیابی و اصول دیگر با تغییراتی می تواند لحاظ گردد .

بعلاوه در خصوص یک مجموعه یا تاسیسات مهم، علاوه بر اصول اولیه، نکات و گزینه های متعدد دیگری نیز وجود دارد از جمله تهدیدات و نوع آنها، آسیب پذیری ها و نوع آنها و موارد دیگر که هر کدام در تعیین اقدامات پدافند غیر عامل متناظر آن مجموعه مؤثرند.

در مجموع و خلاصه مطلب، پدافند غیر عامل بدنبال کاهش آسیب پذیری و استمرار خدمات بویژه در بخش ها و مجموعه های با اهمیت بالا است .

یک نکته مهم در مورد پدافند غیر عامل

همانطور که می دانید در جنگهای گذشته از جمله ۸ سال دفاع مقدس در دهه ۶۰، جنگ در مرز کشورها و توسط نیروها و تجهیزات نظامی انجام می شد ولی براساس مشاهدات جنگ های اخیر - جنگهای دهه ۷۰ و دهه ۸۰ از یوگسلاوی تا لبنان و همسایگان ایران - دیگر خط مقدم در مرزهای کشور و پشت خاکریزها و..... نیست ، بلکه در درون و شامل بخش های کلیدی اداره جامعه است . لذا و در عصر کنونی، دستگاههای اجرایی نیز در خط مقدم قرار گرفته و مداوم بصورت محسوس و نامحسوس در معرض تهاجم دشمن به شکل های مختلف قرار دارند ، چه بصورت اقدامات فرهنگی در کاهش روحیه و انگیزه کاری ، چه بصورت اقدامات سایبری و سرقت اطلاعات ، چه بصورت تحریم ها و اقدامات خصمانه اقتصادی و

بنابراین مشخص شد که امروزه شاخصه جنگ دیگر بکارگیری بمب و موشک و صلاح نظامی نیست و همیشه دشمن بصورت فیزیکی در مقابل ما قرار ندارد که بتوانیم با طراحی حمله و شلیک جنگ افزارهای مختلف با او مقابله کنیم، بلکه امروز شکل جنگ بصورت الکترونیک ، اطلاعاتی ، اقتصادی ، بیولوژیک ، سایبری ، جنگهای نرم در اقسام مختلف آن درآمده و مهمترآنکه بصورت مستمر، شبانه روزی، بی وقفه و متغیر در جریان است، ضمن آنکه طرف مقابل به سختی قابل شناسایی است و این همه نشان میدهد که به عنوان نمونه بخش آب کشور هم، اینک صاحب یکی از محورهای حیاتی خط مقدم جنگ با دشمن است و بدیهی است هرگونه سستی در هر یک از محورها بویژه مدیریت، تامین و توزیع آب کشور بعنوان اصلی ترین نیاز زیستی بشر، به خسارت های جبران ناپذیری منتهی خواهد شد هر چند این خسارت ها در دم و مانند کشته شدن یک رزمنده یا انفجار یک تاسیسات و ساختمان قابل مشاهده نباشد .

توجه به این نکته نیز ضروری است که با وجود تغییر شکل های گفته شده، از تهاجم نظامی هم غافل نباید بود.